

MATERIÁLY

HLAVNÍ PROCESY S LUŽÁKY PŘED NÁRODNÍM SOUDEM V BRATISLAVĚ V LETECH 1945-1947

Leonard Bianchi

- I. Zvláštní právní úprava trestního stíhání představitelů domácího klerofašismu a zahraniční nacistické okupace na Slovensku
- II. Hlavní procesy před Národním soudem v Bratislavě
  - A. Zrada povstání
  - B. Rasová perzekuce
  - C. Rozbití ČSR a podpora zájmů nacistického Německa
  - D. Gardistický útlak
  - E. Lužácká tajná policie
  - F. Proces proti Tisovi, Ďurčanskému a Machovi

I. ZVLÁŠTNÍ PRÁVNÍ ÚPRAVA TRESTNÍHO STÍHÁNÍ PŘEDSTAVITELŮ DOMÁCÍHO KLEROFAŠISMU A ZAHRANIČNÍ NACISTICKÉ OKUPACE NA SLOVENSKU

Národní soud v Bratislavě byl nejvyšším soudním tribunálem v soustavě lidových soudů na Slovensku, které jako zvláštní soudy trestaly po skončení druhé světové války zločiny fašistických okupantů a jejich domácích pomahačů z dob hitlerovské okupace.

Vnitrostátní zákonná úprava trestního stíhání těchto zločinů se opírala mimo vůli suverenních států také o mezinárodní dohody a deklaráce, které ještě v průběhu druhé světové války vymezily zásady, jak se bude postupovat proti těmto zločinům po skončení války. Byla to zejména Jaltská dohoda velmocí, Moskevská deklaráce z roku 1943 a Londýnská charta z 8. srpna 1945 o stíhání a trestání hlavních vojenských zločinců evropské Osy. Vnitrostátním politickým dokumentem, ze kterého vyplýval směr

a rozsah stíhání fašistů a kolaborantů v Československu, byla devátá hlava Košického vládního programu ze 4. dubna 1945.¹⁾

K přijetí nařízení č. 33/1945 Sb. n. SNR o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví došlo 15. května 1945. Nařízení nabylo účinnosti ihned a mělo platit pouze jeden rok. Jeho platnost však byla prodloužena a se dvěma novelizacemi platilo toto nařízení až do 31. prosince 1947 (nař. č. 57/1946 Sb. n. SNR).

Dekret prezidenta republiky z 1. února 1945 byl znovu uveřejněn ve Sbírce zákonů a nařízení pod č. 16/1945 Sb. s platností jen pro české země a s účinností od 9. července 1945. Platil nejdříve též pouze jeden rok, ale jeho účinnost byla v českých zemích rovněž prodloužena.

Retribuční nařízení SNR z roku 1945 bylo již revolučním právem lidové demokracie, i když nepoužívalo třídně vyhocené marxistické vyjadřovací prostředky. Realizovalo požadavek národní a demokratické revoluce ve smyslu Košického vládního programu. Nařízení č. 33/1945 Sb. n. SNR přinášelo nový způsob vymezení skutkových podstat trestných činů, zřizovalo soudy s rozhodující účastí lidových přísedících a zbavovalo se buržoazních prvků v trestním právu, např. strohosti při ukládání trestů. Pokrokové prvky čerpalo ze sovětského trestního práva. Ovšem, a to bylo typické pro toto přechodné období, zmíněné nařízení obsahovalo ještě mnohé znaky buržoazního práva a buržoazního chápání národnostních pojmů. Tato skutečnost vyplývala z toho, že se na státní moci a tedy i na tvorbě zákonů podíleli v té době ještě představitelé té části buržoazie, která byla za války zapojena do protifašistického boje. Protokol ze slavnostního zasedání Slovenské národní rady z 15. května 1945 na více místech výslovně zdůrazňoval, že nařízení č. 33/1945 Sb. n. SNR bylo společným dílem Komunistické strany Slovenska a Demokratické strany.

Chceme-li zběžně charakterizovat citované retribuční nařízení SNR, musíme říci, že mimo revoluční a pokrokové prvky obsahovalo i nánosy starého chápání trestní represe. Nejpodstatnějším však bylo, že tato nová, ve své podstatě revoluční norma, byla při používání zasazena do komplexu ostatních starých buržoazních předpisů trestního práva a trestního řízení. Staré předpisy bylo proto třeba používat v novém duchu tak, aby vyhovovaly potřebám národní a demokratické revoluce. V oblasti retribuční to znamenalo podříditi celé tehdejší trestní právo retribučnímu nařízení SNR.²⁾

1) Ustavení československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků a její první projevy, Ministerstvo informací, Praha 1945, 17 an.

2) Leonard B i a n c h i, *Luďové súdnicťvo na Slovensku v rokoch 1945-1947*, Právněhistorické studie 12, ČSAV Praha 1967, str. 187-194; Anton R a š l a, *Luďové súdy*, Bratislava 1968.

Převahu při rozhodování měli zástupci lidu, kteří tvořili vždy většinu ve složení senátů. Právě účast lidu na výkonu spravedlnosti byla tím prvkem, který z hlediska tehdejších předpisů o trestním řízení a o organizaci soudnictví dodával lidovým soudům nejvíce charakter revolučnosti.

II. HLAVNÍ PROCESY PŘED NÁRODNÍM SOUDEM V LETECH 1945-1947

Pomocí několika vybraných procesů, které se konaly před Národním soudem v Bratislavě, chceme charakterizovat skutečné zaměření retribuice na Slovensku v letech 1945-1947. Při výběru procesů jsme respektovali i chronologické historické hledisko tak, aby za sebou vystupovali ti nejtypičtější představitelé domácího klerofašismu v takovém časovém sledu, v jakém se konaly i samotné procesy (Šmigovský září 1945, Vašek červen - červenec 1946, Tuka červenec - srpen 1946, Kubala srpen 1946, Ambra - Starinský listopad - prosinec 1946, Tiso - Ďurčanský a Mach prosinec 1946 - březen 1947). Chceme přitom poukázat, jak byly v praxi Národního soudu v Bratislavě chápány jednotlivé skutkové podstaty trestných činů a jak se aplikovala ustanovení §§ 1-4 retribučního nařízení č. 33/1945 Sb. n. SNR. Nebudeme se zabývat německými okupanty (§ 1), neboť jejich zločiny na Slovensku se nelišily od známých praktik, kterých používali v celé Evropě. Chceme se spíše soustředit na problematiku domácího kolaboranství a tzv. klerofašismu na Slovensku. Proto poukážeme na problematiku rozbití Československé republiky a podporu vojenských, politických a hospodářských zájmů nacistického Německa (§2) tak, jak se projevovaly v procesech s Tukou, Tisem, Ďurčanským a Machem (kapitoly C a F). Pomocí procesů s Antonínem Vaškem a Otomarem Kubalou (kapitoly B a D) budeme věnovat zvláštní pozornost problematice rasové perzekuce na Slovensku a teroristické činnosti slovenské fašistické polovojenské organizace tzv. Hlinkově Gardě (§ 3 b) a d)). Proces se Šmigovským, v časovém pořadí jako první (kapitola A) nám umožní poznat to, co se rozumělo zradou Slovenského národního povstání (§ 4). Procesy, které jsme zde vybrali, považujeme za hlavní z toho důvodu, že nejzřejmějším způsobem a jako první odhalily tu nebo jinou stránku fašistických zločinů, spáchaných na Slovensku od r. 1938 do konce druhé světové války. Procesy, které následovaly po těchto soudních procesech, se k nim často vracely v důkazním materiálu, ve znaleckých posudcích, důkazech, ale též v závěrech a úsudcích o celkové povaze fašistického režimu na Slovensku.

A. Zrada povstání

Jako nejlepší příklad pro pochopení toho, co se v praxi lidových soudů po osvobození považovalo za zradu povstání (§ 4 nař. 33/45 Sb. n. SNR), uvedeme skutečnosti souvisící se soudním procesem s Janem Šmigovským, který byl aktivním důstojníkem za tzv. slovenského státu a v době vypuknutí Slovenského národního povstání byl velitelem nitranské posádky. V této funkci dostal Šmigovský 29. srpna 1944 písemný rozkaz od Vojenského pozemního velitelství (VPV) v Báňské Bystrici, aby se s posádkou připojil k celonárodnímu vojenskému povstání. Rozkaz byl dán od přímých představených Šmigovského, Šmigovský však rozkazu neuposlechl, naopak, podal o něm ihned telefonické hlášení do Bratislavy. Ani velení nad posádkou v Nitře nechtěl přenechat jinému důstojníku, čím by se mohla vyřešit jeho neochota připojit se k Slovenskému národnímu povstání (SNP). Šmigovský vytrval jako velitel nitranské posádky při klerofašistickém režimu, který měl své sídlo v Bratislavě.

Národní soud zjistil, že posádka Nitry měla v době vypuknutí povstání na 2 000 mužů, přičemž zde bylo mnoho odborníků, poddůstojníků a specialistů. Byl tam oddíl minometů, horská děla, 30 pojízdných aut a různý vojenský materiál, výstroj, výzbroj, munice a 160 000 litrů benzínu, a to vše se dostalo ve velmi krátké době do rukou německé armády, neboť Nitra leží 80 km na východ od Bratislavy.

Namísto toho, aby se Šmigovský přidal k povstalcům, nařídil v Nitře zvýšenou pohotovost, rozkázal vyslat do ulic hlídky a směrem k území povstalců nechal stavět při východech z města barikády, aby zamezil příchodu partyzánů nebo povstalců z Nitry. Zakázal vojákům vycházku a vydal zákaz obyvatelům zdržovat se po 21. hod. v ulicích města. K důležitým městským objektům postavil strážě a osobně je kontroloval. Zesílil stráž ve věznici, kde byl postaven kulomet, aby političtí vězni nemohli být osvobozeni. V důsledku těchto zpřísněných opatření zůstali vězni v nitranské věznici, odkud byli po příchodu vojsk SS přemístěni do Bratislavy a většina z nich byla deportována a zastřelena. Mimo to utrpělo mnoho lidí v přímé souvislosti s činností Šmigovského újmu na životě, neboť po obsazení Nitry zde gestapo a orgány Ústřední státní bezpečnosti tzv. slovenského státu zajistily 240 osob.

Šmigovský rozkázal hlídkám střílet na auta, která by nezastavila na vyzvání, vyzýval obyvatelstvo k boji proti partyzánům a ubezpečoval veřejnost a vojáky, že německá vojska po příchodu do Nitry nikomu nic neudělají. Když se 31. srpna 1944 rozšířila zpráva, že povstalci se blíží k Nitře, nařídil Šmigovský letecký poplach, obyvatelstvo muselo zůstat doma a vojenské jednotky šly na most, směrem na Zlaté Moravce, kde dal postavit barikády z vozů naplněných štěrkem. Šmigovský nařídil také službu na hlavní poště u telefonu za účelem kontroly případných

rozhovorů s centrem povstání. Tím se mu podařilo zmařit propuštění politických vězňů a odchod autopraporů na pomoc Slovenskému národnímu povstání. Těsně před příchodem německých jednotek vyhlásil na shromáždění důstojníků a mužstva, že zůstává věrný vládě Tisa a sliboval výhody v podobě dovolených, pozemků a vyznamenání za podobnou věrnost. Německé velení jmenovalo Šmigovského za odměnu "jeho věrnosti" velitelem také nad německou posádkou. Šmigovský přijal tuto funkci z rukou nacistických okupantů.

Šmigovský nechal zatknout mnoho důstojníků a poddůstojníků, velitele četnické stanice a rovněž důstojníky trnavské posádky, kteří přišli vyjednávat o připojení nitranské posádky k SNP. Dokonce chtěl dát zavít také posla, který donesl rozkaz VPV z Báňské Bystrice. Pouze včasnému upozornění jiných důstojníků mohl posel děkovat, že se tomu předešlo.

Co je však nejzávažnější, 1. září 1944 prozradil v půldruhé hodiny trvajícím rozhovoru veliteli vojsk SS Kozlovskému důležité informace o rozmístění povstaleckých vojsk, čímž značně poškodil obranu hornonitranské doliny, pro kterou byla Nitra opěrným bodem obrany povstaleckého území. Nitra znamenala pro útoky vůči území SNP východisko k nástupu na sever směrem Nitra - Topolčany - Prievidza, dále směrem Nitra - Zlaté Moravce - Svatý Benedikt - údolí Hronu a směrem Pukanec - Báňská Šťávnice. Pod ochranou nitranské posádky se měla uskutečnit mobilizace po materiální a zásobovací stránce v prostoru Topolčany - Partizánské - Zemianské Kostolany - Nováky a Prievidza. Pod ochranou nitranské posádky se měla dále uskutečnit nerušená koncentrace sil a zajistit možnosti ústupu. Předčasná ztráta Horní Nitry zapříčinila vpád nepřítele do týlu obrany severního Turce a tím i jeho předčasný pád. Ze západu a jihozápadu byl přímo ohrožen trojúhelník Báňská Bystrice - Zvolen - Brezno n/Hronem. Nezapojení nitranské posádky mělo demoralizující účinek také na posádky v Pováží a nepřímo také i na posádku bratislavskou. Nastala dezorganizace i v připojení posádky Topolčany k povstání.

Šmigovský měl předběžné vojenské vzdělání na vojenské akademii, měl za sebou dlouhou vojenskou praxi, takže si musel být vědom dalekosáhlých a nedozírných důsledků svého jednání pro vojenskou situaci SNP, pro celý slovenský národ a zvláště pro civilní obyvatelstvo v Nitře. V závěrečné řeči na soudním procesu v roce 1945, Šmigovský prohlásil, že celá situace na jihozápadním Slovensku by byla jiná, kdyby byl býval zapojen do přípravy SNP. Protože však viděl, že mu vedení povstání nedůvěřuje, a že tedy nemůže očekávat, že by v povstání hrál význačnou úlohu, rozhodl se pro režim Tisa v Bratislavě a pro spojení s Němci.

Po zadržení nitranské posádky Šmigovským v Nitře, byl Šmigovský povolán do Bratislavy, kde mu prezident tzv. slovenského státu J. Tiso poděkoval, že jako jediný z velitelů posádek zůstal věrný tehdejšímu

režimu. V novinách byla Nitra vyhlášena za symbol věrnosti. Šmigovský byl povýšen na podplukovníka a jmenován velitelem prvního domobraneckého pluku, tj. jediné armády, která ještě zůstala Tisovi po částečném zatlačení povstání do hor ozbrojeným zákrokem SS. Na inspekčních cestách u druhého praporu u Pukance a u praporu v Ružomberoku nabádal Šmigovský jako velitel prvního a jediné pluku vojáky k tomu, aby vydrželi v boji a zůstali věrni tzv. slovenskému státu, aby byli hrdí na to, že nezradili, a aby věřili ve vítězství Hitlera.

Teprve po úplném osvobození Slovenska Rudou armádou zanechal Šmigovský služby u fašistů a odešel 5. dubna 1945 do Prahy. Zde teprve pochopil běh dějin a účastnil se 5.-10. května v ulicích Prahy bojů proti německým vojákům. Tato jeho opožděná činnost nemohla ospravedlnit jeho dlouhodobé služby fašistickému režimu. Národní soud kvalifikoval Šmigovského jednání jako zločin zraedy povstání a 25. září ho odsoudil k trestu smrti zastřelením.³⁾ Rozsudek byl vykonán 9. září 1945.

Na tomto místě je třeba zdůraznit, že zraedy povstání se dopustilo jen několik důstojníků a vojáků, ale drtivá většina slovenských vojáků a důstojníků se aktivně zúčastnila Slovenského národního povstání a hrdinsky odolávala od konce srpna do konce října 1944 kvantitativní přesile divizí SS. Nejlepším důkazem této skutečnosti je, že po částečném zatlačení Slovenského národního povstání do hor zůstal klerofašistické slovenské vládě pouze jediný domobranecký pluk, kterému velel právě Šmigovský.

B. Rasová perzekuce

Další závažný soudní proces, který se skončil 25. července 1946 odhalil nelidské metody klerofašistického režimu při provádění rasové perzekuce na Slovensku. Ze svých činů se před Národním soudem zodpovídal Anton Vašek, bývalý přednosta XIV. oddělení Ministerstva vnitra tzv. slovenského státu. Národní soud ho odsoudil k trestu smrti oběšením, protože spolupůsobil při deportování desítek tisíc lidí na smrt, při jejich nelidském mučení a olupování, dále proto, že obchodoval s lidskými životy, obohacoval se na úkor jiných, aby mohl vést nezřízený život karbaníka, a také proto, že udával své spolupracovníky a nadřízené nejúhlavnějším nepřátelům slovenského národa - německým fašistům. Trest smrti byl nad A. Vaškem vykonán 30. července 1946. Rozsudek⁴⁾ kvalifikoval jeho činnost jako zradu vlasti spáchanou veřejnou propagací fašistických ideí a jako kolaboranství za přitěžujících okolností. Kolaboranství se dopouštěl

3) Spisy Národního soudu č. Tn Iud 2/45 - 49.

4) Spisy Národního soudu č. Tn Iud 17/46 - 74.

formou organizované náboženské a rasové perzekuce a formou horlivé účasti na výkonu vystěhování lidí ze Slovenska do ciziny ve prospěch německého vedení války a za současného osobního se obohacování.

Vaškovu činnost lze shrnout do čtyřech podstatných bodů:

1. Ve svých projevech, člancích, knihách a přednáškách v období od 30. srpna 1942 do 30. srpna 1944 se snažil historicky odůvodnit zásady nacismu a nacistické rasové teorie, rasové nenávisti a německé nadřazenosti, odůvodňoval a schvaloval opatření slovenské vlády proti Židům, útočil na ně pro jejich víru a náboženské přesvědčení, vyzýval k násilnostem a radikálním zákrokům proti nim, označuje je za největší nepřátele Slováků a Slovanstva, za trvalé skvrny na těle národa, za zlo, kterého je třeba se bezohledně zbavit. Dále vychvaloval spolupráci tzv. slovenského státu s Německem, tupil SSSR a jeho představitele, vyzýval slovenský národ k bezohlednému boji proti Židům a bolševikům se zjevnou tendencí podporovat snahy nacistů, snížit odolnost slovenského lidu proti nacistické nůžce a vytvořit v tzv. slovenském státě náladu a poměry, které by napomáhaly vojenskému úsilí nacistického Německa o světovou nadvládu.

2. V době od 3. dubna do 18. května 1942 jako přednosta XIV. oddělení Ministerstva vnitra tzv. slovenského státu společně s jinými pachateli a bez jakéhokoli zákonného podkladu horlivě realizoval dohodu slovenských vládních činitelů s představiteli německé říše o deportaci osob odpovídajících pojmu Žid podle slovenských fašistických nařízení. Organizoval soustředění těchto osob do koncentračních táborů v Bratislavě na Patronce, v Seredi, Žilíně, v Novákách a Popradě a organizoval také transporty, ve kterých bylo do 18. května 1942 vyvezeno 38 169 osob do táborů v Osvětimi a v Lublíně.

Celá perzekuce byla prováděna do 18. května 1942 bez opory v právních předpisech, avšak fašističtí činitelé chtěli svým akcím dodat zdání legality. Vydali proto ústavní zákon č. 68/1942 Sl. Z., který uzákonil deportaci osob židovského původu do táborů smrti. Vašek pokračoval i po 18. květnu 1942 na podkladě fašistických zákonných opatření v organizování deportace a uskutečnil do 20. října 1942 odsun dalších 19 668 osob židovského původu, mezi nimi byli starci, nemocní, osoby duševně choré a děti. Podle tehdejších zjištění bylo vyvezeno tedy celkem 57 837 osob, ze kterých se na Slovensko vrátila jen nepatrná částka. Zahynuly po strašných útrapách a trýzněních buď v plynových komorách, nebo v důsledku bití, zastřelení, hladu nebo nemocí. Celkový počet deportovaných zjistil Národní soud ze spisů Ministerstva dopravy a veřejných prací tzv. slovenského státu na podkladě železničních záznamů. V těchto číslech nejsou však obsaženy deportace a vyhlazovací akce, které uskutečnily na Slovensku německé jednotky, zejména po částečném zatlačení Slo-

venského národního povstání do hor v období od podzimu 1944 do jara 1945 za součinnosti pohotovostních oddílů HG.

3. Jako přednosta XIV. oddělení Ministerstva vnitra tzv. slovenského státu spolupůsobil od 3. dubna 1942 do 1. září 1944 při řešení židovské otázky. V důsledku tohoto "řešení" byly osoby, na které se vztahoval podle slovenských fašistických nařízení pojem Žid, zbavovány majetku, osobní svobody, zaměstnání a občanských práv. Vašek vydával nařízení, rozkazy a vyhlášky a určoval protiprávní a svévolné sankce za nedodržení těchto rozkazů a nařízení a to bez jakéhokoli soudního nebo správního řízení. Z těchto opatření je třeba připomenout zejména zajištění nejméně 3 856 osob v pracovních táborech v Sereďi, ve Vyhniach a v Novákách, kde byly tyto osoby zbaveny osobní svobody, vydány libovůli gardistických nebo četnických strážců a musely konat nucené práce bez jakékoli mzdy, pouze za stravu a ubytování v barácích. Mimo to nechal Vašek osobně zajistit mnoho Židů na ulicích Bratislavy, v tzv. ústředně Židů, v místech veřejného stravování, na ulicích Nového Města nad Váhem, v táboře v Sereďi, což mělo v mnohých případech za následek deportaci a smrt postižených. Vašek nařídil také, že odešeli někdo z pracovního tábora, měli být zajištěni i jeho rodinní příslušníci.

4. Od září 1942 měl za každý měsíc, ve kterém nepůjdou transporty s deportovanými osobami spadajícími pod pojem Žid, dostávat 100 000 Kč a z tohoto nehorázného titulu přijal též milión korun jako úplatek za to, aby nenaléhal na další transporty, a aby referoval Machovi, že na Slovensku již nejsou Židé, kteří by mohli být vystěhováni podle ústavního zákona č. 68/1942 Sl. Z., a že další deportace by přivodila vážné poruchy v hospodářském životě. Úplatky bral dále za to, aby nedeportoval příslušníky pracovních táborů a ponechal je na Slovensku, a aby respektoval výjimky, které uděloval prezident, zejména pokud se jednalo o pokřtěné, o smíšená manželství a o rezortní výjimky. Mimo to dostal od jednotlivců nejméně půldruhého miliónu korun za úlevy a výhody poskytnuté v jednotlivých případech.

Vaškova činnost při deportaci Židů do ciziny a při jejich soustřeďování do pracovních táborů a jejich postavení mimo zákon se jeví jako výslednice řešení židovské otázky v tzv. slovenském státě. Je ovšem pravdou, že zodpovědnost za celou rasovou perzekuci nespadá pouze na Vaška, neboť Vašek byl jen jedním z hlavních představitelů a vykonavatelů rasové perzekuce na Slovensku. Plnou zodpovědnost za rasovou perzekuci měli jednak všichni političtí a vládní činitelé klerofašistického režimu na Slovensku jako Tuka, Tiso, Ďurčanský, Mach a ostatní, jednak němečtí nacisté, kteří vykonávali nátlak na řešení židovské otázky (např. známý poradce slovenské vlády P. Wisliczeny). Nejde nám zde o zkoumání podílů té nebo jiné osoby na jednotlivých zločinech, ale

spíše o celkový profil typických zločinů klerofašistického režimu na Slovensku tak, jak se jevíly před Národním soudem v letech 1945-1947. Proto u dalších viníků již nebudeme opakovat podrobně jejich účast na rasové perzekuci. Stačí konstatovat, že stejné nebo dokonce těžší břemeno zodpovědnosti spočívalo na mnohých dalších obžalovaných, kteří stáli před Národním soudem, a to i na takových, o kterých v této studii vůbec nebudeme hovořit.

C. Rozbití ČSR a podpora zájmů nacistického Německa

Vše, co jsme nyní zdůraznili o účasti Vaška a jiných reprezentantů klerofašistického režimu na rasové perzekuci, chceme připomenout i při líčení Tukovy činnosti směřující k rozbití ČSR. Tukova účast na rozbití ČSR byla ze všech nejvýraznější, ale i ostatní ludáčtí činitelé byli určitým způsobem na rozbití ČSR účastní. Uvidíme to zejména při líčení soudního procesu proti Tisovi, Ďurčanskému a Machovi.

Tukova snaha nesměřovala ani tak k osamostatnění Slovenska. Požadavky autonomie proklamované prostřednictvím Hlinkovy lidové strany byly u Tuky jen pláštíkem a zároveň nástrojem na rozbití československé jednoty a na opětné připojení Slovenska k Maďarsku. Toto bylo i ostatně prokázáno v procesu proti Tukovi v roce 1929, kdy byl odsouzen pro zločin vojenské zraedy a pro zločin přípravy úkladů o republiku k 15 rokům odnětí svobody.⁵⁾ Jeho činnost financovaly od roku 1919 až do jeho zatčení špionážní organizace z Maďarska. Politickým kretem Tuky již jako profesora Právnícké akademie v roce 1910 bylo, že velké národy jsou nadřazeny malým. Svoje teze se snažil podepřít i pavědeckými argumenty, aby tím posloužil maďarské ideologii uherské buržoazie a statkářů. V obširné právně-filosofické práci o svobodě doslova tvrdil: "Jen silné národy mají nárok na život. Pouze v lůně takových národů se může vytvořit nadbytek síly, který je schopen tvořit a rozvíjet lidstvo. Život malých národů je neúčinný. Z hlediska humanismu je zbytečný, neboť malé národy vyčerpávají všechny své síly na uspokojování primárních potřeb, na obranu proti vnějšímu nebezpečí a proti živlům, které jsou ve vztahu k jejich vlastnímu počtu obyvatelstva příliš silné".⁶⁾

Je typické, jak uměl převrátit princip svobody při podceňování dějinné úlohy malých národů. V Tukových myšlenkách z roku 1910 se jasně

5) Spisy Krajského soudu v Bratislavě, č. Tka IX 15/29. Rozsudek ze dne 5. října 1929 potvrdil Vrchní soud v Bratislavě pod č. To I 27/30-788 dne 9. dubna 1930 a Nejvyšší soud v Brně pod č. Zm III 167/30-3 dne 31. července 1930.

6) Béla T u k a, A szabadság, Politikai tanulmány (Svoboda, Politická štúdia - Svoboda, politická studie), Budapešť 1910, 153.

rýsují i ideologické zárodky pozdějšího politického fašismu. Popírání existenčního oprávnění malých národů je uznáním práva silnějšího na pohlcení slabšího. Je to svatouškovské rozehřešení pro zločinné agresivní plány a pro odnárodňovací politiku vůči malým národům.

Národní soud shrnul v procesu proti Tukovi jeho vinu do 4 hlavních bodů v souladu se zákonným vymezením jednotlivých trestních činů v cit. nař. č. 33/1945 Sb. n. SNR a konstatoval, že Tuka - ve většině případů v součinnosti s jinými předními představiteli luďáků - se přičinil o rozbití ČSR, podpořil ve značné míře vojenské, politické a hospodářské zájmy nacistického Německa, přičemž způsobil škodu vojenskému úsilí SSSR a přičinil se o vypovězení války SSSR a Spojencům. Mimoto poškodil slovenský národ a poskvrnil jeho čest, neboť pronásledoval demokratické a protifašistické organizace a skupiny. Rozsudek Národního soudu vinil Tuku, že veřejně propagoval činnost a ideje fašistických okupantů a veřejně hanobil SSSR, jeho zřízení a vojsko. Konečně, v součinnosti s jinými, způsobil protiprávně újmu a smrt přesně nezjištěnému vysokému počtu zejména židovských osob, pro jejich rasovou, národní a nebo náboženskou příslušnost, nařídil a horlivě realizoval vystěhování lidí ze Slovenska do zajišťovacích táborů a na práci ve prospěch německého vedení války. Za tyto činy ho Národní soud odsoudil dne 13. srpna 1946 k trestu smrti oběšením⁷⁾ a tento trest byl vykonán.

Podle zjištění Národního soudu spočívala Tukova účast na rozbití ČSR hlavně ve vyjednávání s Němci na podzim roku 1938 a začátkem roku 1939, poté, co byl propuštěn z částečně odpykaného trestu. V období zvýšeného ohrožení republiky ze strany nacistického Německa vyjednával a dohodnul Tuka společně s Josefem Tisem, Ferdinandem Ďurčanským, Alexandrem Machem, Ludvíkem Mutňanským, Františkem Karmasínem, A. Seyss - Inquartem a jinými odtržení Slovenska od Československé republiky a vyhlášení tzv. Slovenského státu pod ochranou nacistického Německa. Tato činnost byla vědomě uvedena v soulad s plány nacistického Německa na rozbití ČSR. Tuka vedl v listopadu 1938 v tomto směru dvě vyjednávání s říšským maršálem H. Göringem a státním tajemníkem Vilhelmem Kepplerem v Berlíně. O tři měsíce později 12. února 1939 odcestoval s Františkem Karmasínem do Berlína, kde navštívil říšského kancléře Adolfa Hitlera. Tvrdil, že společenství s Čechy se stalo pro Slováky nemožným, a že Slováci chtějí mít samostatný slovenský stát a proto ho - jak to sám vyjádřil - "prosil o pomoc a vložil osud slovenského národa do Hitlerovy péče". Dohodl se s ním o násilném odtržení Slovenska od ČSR a o vytvoření tzv. slovenského státu pod ochranou a v závislém poměru vůči Německu.

Z Tukových iniciativních návrhů použili Němci mnohé při uskutečňování svých plánů vypracovaných za účelem rozbití ČSR.

7) Spisy Národního soudu č. Tn. Iud. 7/46-34.

Další Tukova zločinná činnost vyplývala z jeho funkcí nejdříve jako ministra bez portfeuille, poté ministra vnitra a později od 27. října 1939 předsedy vlády a od 30. července současně i ministra zahraničních věcí - obé pouze do 4. září 1944. Společně s jinými zavedl jako ministr fašistický autoritativní režim, přičemž svoji moc vykonával v nejužší spolupráci s nacistickým Německem tak, že podporoval jeho zájmy jak ve věcech politických a vojenských, tak v hospodářském a finančním sektoru.

Tuka se přičinil i o to, že se slovenská armáda účastnila přepadení a obsazení části území Polska a začátkem března 1941 umožnil společně s jinými přestavbu komunikací pro chystaný útok proti SSSR. Dne 22. června 1941 iniciativně navrhl zástupcům německé říše, že Slovensko vyhlásí válku Svazu sovětských socialistických republik. Vypovězení války Slovenskem Sovětskému svazu nebylo jen porušením mezinárodního práva, ale Tuka nedal toto vypovězení ani dodatečně schválit sněmu tzv. slovenského státu.

Bylo by možné uvést ještě mnohé konkrétní údaje o Tukově aktivitě směřující k rozbití ČSR a při jeho podpoře německého fašismu, ale rozsah naší studie to nedovoluje. Rovněž zde není místa ani pro vykreslení jeho činnosti při pronásledování pokrokových sil, při propagování fašismu ve veřejných projevech a v rozhlase, při rasové perzekuci a při jiných formách uskutečňování teroristického režimu na Slovensku. Je také zcela jasné, že svého postavení plně využil k těmto zločinným záměrům. Jen příkladmo uvedme, že Tuka využil svého postavení ministra zahraničí a v listopadu 1940 přispěl iniciativně k tomu, že Slovensko přistoupilo k paktu tří mocností (Japonsko, Německo a Itálie). Dne 25. listopadu 1941 připojil svůj podpis i k dohodě zaměřené proti Komunistické internacionále, čímž slovenská vláda převzala závazek rigorózně uskutečňovat vnitrostátní opatření proti příslušníkům komunistické strany. Ještě před tím spolupůsobil Tuka při vydávání a výkonu vládního nařízení č. 32/1939 Sl. zák., na základě kterého byl ministr vnitra zplnomocněn uvěznit osoby pouhým administrativním opatřením na neomezenou dobu. V důsledku toho bylo na Slovensku uvězněno asi 3 000 osob bez výslechu, bez možnosti obhajoby a bez prokázání jejich viny. Tuka spolupůsobil i při zřizování nechvalně známé Ústřední státní bezpečnosti (ÚSB) Slovenska.

D. Gardistický útlak

Chceme-li si vytvořit představu o tom, v čem spočívala teroristická činnost Hlinkovy gardy (dále jen HG), je nejvhodnější vybrat ze soudních procesů před Národním soudem případ Otomara Kubaly.⁸⁾

Kubala byl v roce 1938 ředitelem Státní měšťanské školy ve Varíně. Za mobilizace v roce 1938 musel nastoupit vojenskou službu a po demobilizaci koncem listopadu 1938 přišel již do nových poměrů, do autonomního Slovenska. V Žilině se přihlásil do HG a stal se hned místním velitelem HG ve Varíně. Hlinkova garda v té době neměla ještě zákonný podklad, byla to polovojenská fašistická teroristická organizace, kterou v ilegálně vytvořil v červenci 1938 Alexandr Mach a již v říjnu 1938 měli členové HG černou uniformu s černými košilemi. Většina jich byla ozbrojena pistolemi, které získali v důsledku vojenských událostí. Již 10. března 1939 obsadil Kubala ve Varíně s příslušníky HG veřejné budovy, dal odzbrojit pohotovostní četnický oddíl ze Žiliny a vzdal se až vojenskému tankovému zásahu ze Žiliny.

Po poradách slovenských vládních činitelů s Hitlerem v Salzburku v roce 1940 byly hledány nové osoby, které by na Slovensku důsledněji uplatňovaly, zejména ve vnitřní politice, fašistické národněsocialistické principy. Do funkce náčelníka štábu HG byl již 30. července 1940 hned po návratu slovenských vládních činitelů ze Salzburku vybrán Otomar Kubala. Otomar Kubala organizoval v této funkci po dohodě s německým poradcem pro záležitosti HG - SS obersturmbannführerem Viktorem Nagelerem politickou spolupráci s Němci na národněsocialistické ideové základně. Již v listopadu 1940 zřídil společně s jinými školu pro výcvik velitelů HG v Bojnících a v únoru 1941 zorganizoval vyslání vybraných členů HG do výcvikového střediska SS v Sennheimu.

Otomar Kubala zřídil společně s Machem na jaře v roce 1941 úderné jednotky HG, které se barvou i stříhem uniforem podobaly jednotkám SS.

V době od 30. července 1940 až do 20. května 1942 jako náčelník štábu hlavního velitelství HG prosazoval a spolupůsobil při vydávání radikálních opatření k řešení židovské otázky a nařizoval výkon a kontrolu těchto opatření prostřednictvím gardistů.

Po vypuknutí války se Sovětským svazem se Kubala všemožně snažil podpořit vojenské zájmy Německa. Navštěvoval tábory slovenských dělníků v Německu, aby svojí přítomností a projevy vzbudil víru ve vítězství Německa. Za účelem organizování Slováků v zahraničí vytvořila se i zahraniční Hlinkova garda. Za své zásluhy dostal od Adolfa Hitlera kříž

8) Proces reprodukuje ve formě výňatku z obžaloby č. On řud 13/46, č. spisů Národního soudu Tn řud. 13/46.

za zásluhy první třídy řádu německého orla, který převzal 5. března 1943.

Vyvrcholení Kubalovy zločinnosti nastalo po vypuknutí Slovenského národního povstání. 7. září 1944 převzal nejvyšší velení HG a dále vedení již zmíněné Ústřední státní bezpečnosti. Stal se tak páнем nad životem a smrtí všech těch, které režim považoval za nespolehlivé. V této funkci dal k dispozici německým bezpečnostním orgánům SD a Sipo (Sicherheitsdienst a Sicherheitspolizei) asi 300 gardistů, kteří se po 19. září skutečně zúčastnili bojových a zabezpečovacích akcí. Kubala denně vydával rozkazy hlavního velitelství HG, ke kterým přidával tzv. výchovné články a nabádal gardisty, aby nemilosrdně bojovali proti povstalcům. Všeobecně zmocnil všechna podřízená velitelství HG a Pohotovostních oddílů HG k nejradikálnějším opatřením proti všem osobám, které se jakýmkoli způsobem zúčastnili SNP a nebo podporovaly úsilí slovenského národa v boji za svobodu.

Po částečném zatlačení Slovenského národního povstání do hor vydal všem okresním velitelům HG na západním Slovensku rozkaz k razii a k zajištění nespolehlivých osob, přičemž připojil i seznam těchto osob a nařídil jejich převoz do koncentračního tábora v Ilavě. Okresní velitelé HG dodali na základě tohoto rozkazu do Ilavy asi 300 osob.

Kubala zřídil zpravodajské oddělení HG, protože nedůvěřoval již ani četníkům, ani pracovníkům Ústředny státní bezpečnosti (viz kapitolu E) V sídle zpravodajského oddělení ve Vlčkově ulici č. 35 v Bratislavě dal zříditi vězeňské cely. Gardisté mohli nejenom zatýkat, ale i samostatně vyšetřovat, vyslýchat a uvěznit jakoukoli osobu. Uskutečňovali i tzv. domovní prohlídky, které ve skutečnosti byly loupežemi. Zpravodajské oddělení hlavního velitelství HG ve Vlčkově ulici 35 bylo pověstné jako mučírna. V prosinci v roce 1944 zde byl utýrán k smrti student Miroslav Nešpor.

Kubala však neušel spravedlnosti, americké okupační úřady ho vydaly jako válečného zločince k trestnému stíhání československým orgánům. V listopadu 1945 již byl v bratislavské věznici. Proces s ním začal v srpnu 1946. Druhý senát Národního soudu za předsednictví dr.K. Bedrny odsoudil Kubalu za jeho zločiny k trestu smrti zastřelením. Trest byl vykonán.

E. Luďácká tajná policie

Pro zobrazení teroristické činnosti nechvalně známé Ústřední státní bezpečnosti (v dalším ÚSB) jsme zvolili proces⁹⁾ proti dvěma šéfům ÚSB Janu Ambrovi a Petru Starinskému, kteří zde působili po sobě od srpna 1940 do srpna 1942, přičemž Starinský byl potom ještě do 7. září 1944 přednostou XV.oddělení Ministerstva vnitra, kde byly soustředěny všechny věci, týkající se Státní bezpečnosti na Slovensku.

Autoritativní klerofašistický režim, který na Slovensku realizovali představitelé tzv. slovenského státu za pomoci německých poradců (Beraterů), vzbuzoval u obyvatelstva odpor. Dělnická třída v čele s ilegální komunistickou stranou vedla proti němu odboj. Proto zřídili představitelé tzv. slovenského státu orgán, kterým chtěli násilím zabezpečovat nadvládu, protože pronacistickou politikou si proti sobě popudili celý národ. Organizaci Státní bezpečnosti zřídili v tzv. slovenském státě podle německého vzoru, a to za pomoci představitelů německého gestapa, kteří přišli na Slovensko v září 1939. Pro vybrané politicky spolehlivé členy luďácké státní policie byl zorganizován čtyřměsíční kurs. Po jeho skončení vznikla Ústřední státní bezpečnost jako politická tajná policie, a to bez zákonného podkladu, pouze na základě rozhodnutí ministra vnitra (1. ledna 1940). Byla územně příslušná pro celé Slovensko a do její působnosti spadalo stíhání trestných činů proti bezpečnosti státu a rovněž zajišťování osob podle již uvedeného nařízení č.32/1939 Sl. zák., a to bez odsouzení a bez vyšetřování. Tyto osoby byly většinou zajištěny ve věznici v Ilavě. Jen do vypuknutí Slovenského národního povstání uvěznila ÚSB v tomto koncentračním táboře více než 3 100 osob protifašistického smýšlení a do věznic krajských soudů na Slovensku dodala 3 595 osob. Přesně nezjištěný počet osob držela ÚSB v zajišťovací protizákonné vazbě ve věznici ÚSB v Bratislavě nebo ve věznicích okresních úřadů. ÚSB zintenzivněla tuto svoji činnost po částečném zatlačení SNP do hor.

Vinou Jana Ambry a Petra Starinského bylo, že horlivě plnili funkce šéfů ÚSB, Starinského dokonce sám Hitler vyznamenal zlatým křížem I. třídy za služby, které prokázal Německu na poli Státní bezpečnosti.

Ambra vstoupil do HSLS po 6. říjnu 1938 a v lednu 1939 vstoupil v Žilině i do HG. Stýkal se s vyššími gardistickými funkcionáři i s tehdejším oblastním a okresním velitelem HG Otomarem Kubalou. V Žilině vyvíjel horlivou činnost v HG a stal se poradcem okresního velitele HG. Koncem roku 1939 ho povolali na hlavní velitelství HG do Bratislavy, kde jako policejní odborník organizoval zpravodajskou službu HG na ce-

9) Proces reprodukuje ve formě výňatku z obžaloby č. On řud 63/45, č. spisů Národního soudu Tn řud. 49 a 53/45.

lém Slovensku. V situačních zprávách se obyčejně dožadoval zavedení protikomunistických nebo protižidovských opatření (spis ÚSB č. 1 591/1940). Ve své organizační horlivosti na hlavním velitelství šel tak daleko, že v rámci HG začal organizovat druhou státní bezpečnost na Slovensku.

Tuka a Mach začali po návratu z porad v Salzburku v roce 1940 hlásat na Slovensku německý národní socialismus a zpřísnili podle německého vzoru totalitní a autoritativní režim. V duchu těchto snah začal Alexandr Mach jako ministr vnitra vyměňovat vedoucí úředníky a obsazoval jejich místa lidmi věrnými HG. Proto také povolal Mach hned druhý den po návratu ze Salzburku do funkce přednosty ÚSB věrného přívržence Ambra. Ambra měl těsné úřední styky s představiteli německého gestapa na Slovensku, zejména s Františkem Goltzem, jako i se zpravodajskými odbočkami HG a HSLŠ. Stačilo, aby velitelství HG a nebo představitelé hitlerovského Německa udali někoho jako nespolehlivou osobu a Ambra ji ihned uvěznil v Ilavě. Členové gestapa z Brna, Prahy, Vídně a Varšavy často přicházeli do Bratislavy, kde na ÚSB vyšetřovali různé osoby. Výslechy a přiznání obviněných si vynucovali bitím a trýzněním, zajištění často upadali až do bezvědomí a utrpěli těžké poškození na těle.

Na tomto místě nemůžeme podrobně uvádět přehled konkrétních opatření a akcí, které Ambra vykonal v době svého krátkého sotva půlročního šéfování na ÚSB. Připomeňme však pro ilustraci čtyři případy, do kterých Ambra přímo zasáhl. Protikomunistické a protižidovské akce realizoval také za pomoci HG a FS (Freiwillige Schutzstaffel). 1. V říjnu 1940, když se dozvěděl, že ilegální komunistická strana na Slovensku chystá k výročí Velké říjnové socialistické revoluce propagační letákovou akci, vydal dne 16. a 25. října 1940 nařízení všem županům, okresním náčelníkům a policejním ředitelstvím na Slovensku, aby svou veškerou vahou a za osobní zodpovědnosti zakročili co nejpřísněji proti každé komunistické akci, a aby pro tento účel spolupracovali s velitelstvími HG a FS. 2. Když se orgány ÚSB v listopadu 1940 dozvěděly, že v okolí Ostravy se nachází sovětská tajná vysílačka, Ambra z vlastní iniciativy podal udání na gestapo, aby vysílačku zlikvidovali. 3. Když bylo Ambrovi hlášeno, že z Protektorátu Čechy, Morava a z okupovaného polského území přicházejí na Slovensko lidé, aby se přes slovenské území dostali buď do SSSR a nebo k anglickým sborům v Přední Asii, nařídil všem okresním náčelníkům a policejním ředitelstvím, aby vykonávali co nejpřísnější kontrolu hranic. Nařídil, aby zadržené osoby byly vyslechnuty a poté odevzdány gestapu. 4. Na podzim 1940, když v handlovských dolech vypukla v důsledku špatných poměrů dělníků stávka, vyslal do Handlové ozbrojený sbor členů ÚSB za účelem potlačení stávky. Údajné původce stávky nechal zajistit v koncentračním táboře v Ilavě a dal je vyšetřovat pomocí agentů provokatérů.

Také další přednosta ÚSB Starinský byl členem HSLS a členem HG již v roce 1938 a to v Novém Městě nad Váhem. Spolupracoval při zakládání těchto fašistických organizací a vyvíjel v nich horlivou činnost. Již jako okresní náčelník v Mezilaborcích pronásledoval komunisty, osoby československého smýšlení a Židy. Jako šéf ÚSB udržoval také co nejtěsnější styky s představiteli německého gestapa na Slovensku. František Goltz přicházel k němu 2 - 3x týdně. Rovněž za Starinského vedení vynucovaly orgány ÚSB doznání obviněných bitím a nelidským mučením. Národní soud zjistil z obsahu spisů státního zastupitelství v Bratislavě č. St 416/41, ze dne 9. října 1941, že na ÚSB ubili k smrti Gejzu Schwartze. Nejaktivnějším byl Starinský po zákeřném přepadení SSSR německou armádou roku 1941 a v době příprav Slovenského národního povstání v roce 1944. Na zabezpečení týlu německé fronty v souladu s operacemi německé armády proti sovětské armádě vydal celou řadu opatření všem okresním náčelníkům a policejním ředitelům (24. června - 27. června 1941). Později, 3. prosince 1942 nařídil všem županům, policejním ředitelstvím a hlavnímu četnickému velitelství, aby již v zárodku potlačili všechny partyzánské akce na polsko-slovenském pohraničí za účelem plánovité spolupráce s německými orgány.

K osobní charakteristice Starinského patří, že svojí politickou činností sledoval i snadné obohacení se ze židovského majetku a společně se svojí manželkou arizoval židovské podniky.

Trestní činnost přednostů ÚSB projednával II. senát Národního soudu za předsednictví dr. K. Bedrny. Po přerušném projednávání (26. listopadu 1946) vynesl dne 9. prosince 1946 rozsudek, kterým odsoudil Starinského k trestu smrti oběšením a Ambru k 12 letům odnětí svobody.

***

Pojednali jsme o obsahu pěti závažných soudních procesů, které se konaly před Národním soudem v období od září 1945 do začátku procesu proti Tisovi, Ďurčanskému a Machovi v prosinci 1946. Výběr dosavadních procesů jsme odůvodnili již na začátku. Zbývá již jen povědět, jaký význam měly tyto procesy pro odhalení klerofašistického politického režimu a pro další proces proti Tisovi, Ďurčanskému a Machovi.

Najvyhraněnější a nejzákeřnější činnost jsme mohli pozorovat u Tuky. Je ovšem pravda a je nutné to stále zdůrazňovat, že Tukovu činnost je třeba posuzovat v souvislosti s činností ostatních představitelů klerofašistického režimu. Ani jeden z nich nemohl jednat izolovaně, sám a na vlastní pěst. Každý zločin si vyžadoval další spolupachatele. Rozbití Československé republiky, teroristický režim, který udržovala Hlinkova garda a tajná policie ÚSB, rasová perzekuce a zrada Slovenského národního povstání jsou takové zločiny, které jsou spojeny klerofašistickým

režimem jako s celkem. Ani jednoho předního jeho představitele není možno úplně zbavit odpovědnosti za tyto činy. I když je na příklad Tukova činnost nejvýznamnější při rozbití ČSR, měl nemenší účast i na teroristickém režimu nebo na rasové perzekuci. To platí v opačném poměru o Kubalovi, Starinském a ostatních, např. co se týká jejich účasti na rozbití ČSR, ovšem přiměřeně k jejich tehdejšímu postavení mezi luďáky.

Pět soudních procesů, se kterými jsme se dosavad seznámili, splnilo důležité poslání i co se týká přípravy obsahové náplně největšího procesu před Národním soudem, ve kterém se zkoumala odpovědnost Tisa, Ďurčanského a Macha. Jejich činnost totiž zahrnovala téměř celý obsah předcházejících procesů. Z důvodu procesní ekonomie se projednávaly nejdříve případy specializované zločinnosti, získaly se vojenské posudky, údaje o rozsahu perzekuce, o počtu uvězněných a týraných obětí klerofašistického režimu, zjistily se okolnosti účasti luďáků na rozbití ČSR roku 1938 apod. Důkazní prostředky bylo potom možno použít i v dalším největším procesu před Národním soudem vedeném proti Tisovi, Ďurčanskému a Machovi, což urychlilo průběh tohoto procesu. I tak si však tento soudní proces, který trval od 2. prosince 1946 do 19. března 1947 vyžádal 71 dní projednávání bez neděl, svátků a přerušení.

F. Proces proti Tisovi, Ďurčanskému a Machovi

Tento poslední proces budeme analyzovat na základě rozsudku,¹⁰⁾ který obsahoval 233 strojem psaných stran a člení se na 4 hlavní kapitoly: 1. Rozbití ČSR, 2. Slovenský fašistický režim a podpora německého vojenského vedení, 3. Maření Slovenského národního povstání, 4. Zločiny proti lidskosti. Vzhledem k tomu, že tyto kapitoly byly vlastně z velké části opakováním důkazních prostředků předešlých procesů, které jsme popsali již výše, omezíme se na tomto místě jen na některé zvláštnosti.

Samotný proces se vedl za nepřítomnosti Ferdinanda Ďurčanského a rozsudek byl vyhlášen ve dvou částech. Nejprve proti Tisovi a Ďurčanskému, které Národní soud odsoudil 15. dubna 1947 k trestu smrti oběšením. Rozsudek nad Josefem Tisem byl vykonán 18. dubna 1947. Protože Mach se nemohl pro vážné zhoršení zdravotního stavu účastnit 15. dubna vyhlášení rozsudku, vyhlásil Národní soud nad ním rozsudek až 15. května 1947 a odsoudil ho k trestu odnětí svobody na dobu 30 let.

Spolupráce Tisa, Ďurčanského, Macha a ostatních luďáckých předáků s organizacemi a exponenty německé páté kolony při rozbití ČSR se

10) Spisy Národního soudu č. Tn. luď. 6/46.

datovala již od roku 1938, zejména od návštěvy K. H. Franka u Andreje Hlinky v Pužomberoku. Tato spolupráce se postupně zesilovala a 6. října 1938 následovala po vyhlášení autonomie druhá etapa spolupráce, která trvala do 14. března 1939, do vzniku tzv. slovenského státu. Ďurčanský navázal roku 1938 spojení s reprezentanty německého zahraničního úřadu, s exponenty sedmého oddělení říšského ministerstva pro osvětu a propagandu. Josef Tiso nepřicházel přímo osobně do styku se všemi německými činiteli, ale účastnil se spolupráce jako předseda HSLS. Později jako předseda autonomní slovenské vlády právě prostřednictvím a za podpory Ďurčanského a Macha stupňoval tlak, který vyvíjela HSLS na vládu v Praze, čímž podporoval Hitlerův argument, že ČSR se vnitřně rozpadá. Tím Tiso legalizoval oprávněnost německého zásahu do československých poměrů. Nehledě k jeho cestám do Mnichova k Ribbentropovi, přišel do bezprostředního styku s činiteli německé říše až v březnových dnech 1939 za účelem vyhlášení tzv. slovenského státu. Řetěz událostí, kterými lidé značnou mírou přispěli k rozbití ČSR, zejména přičiněním Tisa, Ďurčanského a Macha rozvinul rozsudek chronologicky v několika dodatkových bodech, které tu nemůžeme pro nedostatek místa opakovat.

2. K dalším zločinům Tisa, Ďurčanského a Macha docházelo až po vzniku tzv. slovenského státu, tedy po 14. březnu 1939. Některé závažné podrobnosti jsme popsali již při pojednání o soudním rozsudku nad Tukou. Máme na mysli zejména pomoc poskytnutou vedení hitlerovského Německa. Rozsudek Národního soudu analyzoval v tomto směru činnost obžalovaných, které se dopustili Josef Tiso jako předseda vlády a hlava tzv. slovenského státu a od 26. října 1939 jako prezident. Ferdinand Ďurčanský jako ministr zahraničních věcí a od 2. listopadu 1939 do 28. července 1940 také jako ministr vnitra a Alexandr Mach jako šéf úřadu propagandy a hlavní velitel Hlinkovy gardy a od 28. července 1940 jako ministr vnitra a poslanec slovenského sněmu. Společně s jinými odstranili zbytky buržoazně demokratického systému na Slovensku, zavedli fašistický režim podle německého nacistického vzoru, přičemž vládli v nejužší spolupráci s nacistickým Německem, takže podpořili jeho zájmy ve věcech politických a vojenských, jakož i ve věcech hospodářských a finančních.

3. Rozsudky nad Tisem, Ďurčanským a Machem shrnul do 13 bodů jejich činnost zaměřenou na maření odbojového hnutí a na maření pokusů o odstranění fašistického režimu, což nařízení SNR č. 33/1945 Sb. n. SNR kvalifikovalo v § 4 jako zradu povstání. Nejpozoruhodnějším z těchto bodů je 7., ve kterém Národní soud uvedl své zjištění, že Josef Tiso se po částečném potlačení SNP dne 30. října 1944 zúčastnil spolu s jinými vládními činiteli a představiteli německé okupační armády oslavy v Banské Bystrici. Odsloužil děkovnou mši, vyznamenal německé důstojníky

a vojáky za jejich boj proti povstalcům a partyzánům, měl děkovný projev adresovaný Hitlerovi a jeho vojákům a poslal Adolfu Hitlerovi děkovný telegram. Dále se v bodě 9 rozsudku konstatovalo, že Josef Tiso tím, že pozval německá vojska na Slovensko, které bylo poté obsazeno německou brannou mocí, způsobil společně s Machem, že fronta přešla přes celé Slovensko a zapříčinila bojovými akcemi velké utrpení lidu a velké škody na materiálu. Za pomoci HG, HM, Domobrany a úřadů nechali do Německa vyvézt z továren stroje, z podniků, skladišť, obchodů a z domácností zařízení, zásoby, rádiové přístroje, z nemocnic a jiných ústavů (kin) celá zařízení, z hospodářství živý a mrtvý inventář.

4. Nejohrovnější a nejsmutnější kapitolou soudních rozsudků nad Tisem, Ďurčanským a Machem jsou části, kde byly shrnuty nejpodstatnější zločiny obžalovaných proti lidskosti. Charta Mezinárodního vojenského tribunálu definovala v čl. 6 a zejména v čl. 6 c zločiny proti lidskosti takto: jsou to zejména vraždy, vyhubení, zotročení, deportace a jiné nelidské činy, které byly páčány na civilním obyvatelstvu před válkou a za války, dále pak pronásledování z politických, rasových a náboženských důvodů, zejména těch, kteří byli v pouhém podezření, že jsou nepřátelé režimu, tím více však těch, kterým to bylo také dokázáno - a to nejostřejšími a nejbezohlednějšími prostředky.

Národní soud se nemohl pouze suše a právnicky zabývat zkoumáním viny obžalovaných při spáchání toho kterého konkrétního zločinu, ale musel uvážit a zkoumat morálnost i nemorálnost jejich politického smýšlení a celého režimu, který budovali, upevňovali a reprezentovali, morálnost a nemorálnost jejich etických zásad a zvláště metod, kterými udržovali a usměrňovali totalitní fašistický režim. Skutečnosti, které byly zjištěny jako výsledky jejich činnosti, jasně dokazovaly, že režim tzv. slovenského státu a jeho politické prostředky byly nelidské a napáchané zlo zanechalo v národě hluboké stopy.

Z nespočetné řady těchto zločinů, jejichž spáchání se účastnili Tiso, Ďurčanský a Mach, uveďme jen několik typických ukázek:

a) Po 14. březnu 1939 trpěli a schvalovali, že příslušníci HG svémocně a bezprávně odníмали osobám české národnosti, které odcházely do protektorátu Čechy - Morava, cenné věci a peníze.

b) V tisku, rozhlase, na veřejných shromážděních i jinak popuzovali k nenávisti a k nepřátelským činům proti Židům.

c) Po poradách v Salzburku v roce 1940 vyřadili Židy úplně z hospodářského a sociálního života a zcela je zbavili lidských práv a majetku na základě fašistického ústavního zákona č. 210/1940 Sl. n. a nařízení č. 198/1941 Sl. z. (Židovský kodex). Začátkem roku 1942 dali zřídit koncentrační tábory pro Židy v Seredi a v Novákách. Josefu Tisovi jako prezidentu bylo vyhraženo právo udělovat výjimky z protižidovských

opatření, přičemž se za udělení výjimky vybíral poplatek za úřední výkon v průměrné výši 15 000 Ks.

d) Alexandr Mach nařídil koncem února a začátkem března 1942 deportaci Židů za hranice Slovenska se souhlasem Josefa Tisa a na základě dohody Vojtěcha Tuky s německým vyslancem v Bratislavě (počet deportovaných jsme uvedli při pojednání o soudním procesu proti Vaškovi).

e) Začátkem roku 1944 se na základě ústní nóty německého vyslanectví v Bratislavě ze 6. října 1943 Josef Tiso a Alexandr Mach společně s jinými dohodli se zástupci nacistického Německa v rozporu s ustanoveními konvencí z Haagu, že zběhlé válečné zajatce z koncentračních a zajateckých táborů z Německa a z území obsazených Němci dopadených na Slovensku, odevzdají německým pohraničním policejním úřadům, ačkoli věděli, že tím jsou zajatci vydáni jisté smrti.

Mimo to vytýkal rozsudek obžalovaným Tisovi, Ďurčanskému a Machovi v kapitole o zločinech proti lidskosti zřízení a činnost tajné politické policie ÚSB a její spolupráci s německými nechvalně známými orgány Gestapa a SD, což zaplatilo životem mnoho pokrokových lidí.

***

Z domácích luďáckých činitelů byli Národním soudem na podzim 1947 souzeni a odsouzeni podle míry své viny ještě další ministři - členové tzv. slovenských vlád, přední funkcionáři tzv. slovenského státu (např. ministr národní obrany Ferdinand Čatloš, ministr financí Mikuláš Pružinský, ministr spravedlnosti dr. Gejza Fritz, předseda vlády dr. Štefan Tiso, předseda sněmu dr. Koloman Sokol, atd.).

Celkem stálo před Národním soudem od 6. července 1945 do 31. prosince 1947 83 obžalovaných. Z tohoto počtu bylo odsouzeno k trestu smrti 17 obžalovaných, k trestu odnětí svobody odsoudil Národní soud 49 obžalovaných, dva dostali od Národního soudu veřejné pokárání, v pěti případech se neuložil trest (upustilo se od potrestání) a deset obžalovaných Národní soud osvobodil. Tato bilance je ve vztahu k výsledkům okresních lidových soudů přísnější nejen co do počtu odsouzených v porovnání s počtem obžalovaných a co do průměrné výšky trestů uložených Národním soudem, ale i co do výše procenta osvobozených. Průměr trestů uložených Národním soudem přesahoval výši sedm let, zatím co u okresních lidových soudů nedosahoval průměr ani tři léta. Co se týče procenta osvobozených bylo oproti 60,2 % osvobozených okresními lidovými soudy, osvobozeno Národním soudem pouze 12 % obžalovaných. Je zde ovšem třeba brát v úvahu, že před Národním soudem se podle nařízení SNR soustřeďovaly nejtěžší a nejzávažnější retribuční případy z celého území Slovenska. Před Národním soudem se již nedostaly, a to je velká škoda, obžaloby na bývalé velitele Pohotovostních oddílů HG, jejichž zločiny byly částečně odha-

leny již v průběhu procesu proti Tisovi, Ďurčanskému a Machovi. Podle citovaného zvláštního rozhodnutí Předsednictva SNR z června 1946 č. 13 802/1946 prez. byly tyto záležitosti přikázány k projednání Národnímu soudu, obžaloby však nebyly podány. Před soud se dostaly mnohem později.

Když se podíváme na poměrně krátké, asi dva a půlleté trvání retribučního lidového soudnictví na Slovensku od května 1945 do konce roku 1947, a přitom uvážíme i těžkosti, se kterými se musely lidové soudy potýkat, ať již v důsledku objektivních poválečných poměrů a nebo vyostřených zákulisních politických bojů vyvolávaných buržoazními vlivy zejména v soudnictví, nemůžeme tuto bilanci považovat za neúspěch našeho mladého lidovědemokratického soudnictví. Bylo to celkem přiměřené zúčtování s klerofašistickou luďáckou minulostí a s představiteli nacistické okupace na Slovensku. Nesmíme zapomenout, že mnoho čelných zahraničních i domácích viníků uteklo do zahraničí a nebylo vydáno našemu státu za účelem jejich stíhání (počet slovenských luďáckých činitelů, kteří odešli za hranice se odhaduje na 10 000 osob). Nelze také ztrácet ze zřetele, že na Slovensku se v přechodném období upevňování lidové demokracie od osvobození až po Vítězný únor skutečně vyvinulo přiměřené úsilí v zájmu odstranění neblahých následků. Nepopiratelným faktem zůstává i to, že spoluúčast buržoazie na moci v přechodném období umožnila v mnohých případech neodůvodněně mírné posuzování jednotlivých případů, které mohly být spravedlivě potrestány až na základě obnovení činnosti lidových soudů po 25. březnu 1948 podle zákona č. 33/1948 Sb.

Ze slovenštiny přeložila dr. K. Adamová

DIE WICHTIGSTEN GERICHTSPROZESSE GEGEN DIE MITGLIEDER DER SLOWAKISCHEN VOLKSPARTEI VOR DEM NATIONALEN GERICHT IN BRATISLAVA IN DEN JAHREN 1945-1947

Leonard Bianchi

Zusammenfassung

Der Autor hat seine Studie in zwei Teile gefasst. Im ersten Teil berichtet er über die besondere rechtliche Regelung des Strafverfahrens gegen die Repräsentanten des heimischen Klerofaschismus und gegen die fremde nazistische Okkupanten in der Slowakei. Das Nationale Gericht in Bratislava war die höchste Instanz in dem System der Volksgerichte in den Jahren 1945-1947. Die Volksgerichte waren mit der Strafverfolgung der faschistischen Okkupanten und ihrer Mithelfer in der Slowakei betraut. Es war die Verordnung des Slowakischen Nationalrates Nr. 33/1945 der Sammlung der Vorordnungen des Slowakischen Nationalrates, welche die Volksgerichte errichtete. Sie sollte nur ein Jahr gelten, aber ihre Gültigkeit wurde bis zum Ende des Jahres 1947 verlängert.

Die wichtigsten Prozesse werden im zweiten Teile beschrieben. Der Autor hatte chronologische und sachliche Gesichtspunkte bei der Wahl der wichtigsten Prozesse respektiert. Es wird zuerst der Prozess gegen Šmigovský, Befehlshaber der Garnison in Nitra, wiedergegeben, um die Folgen des Verrates am Slowakischen Nationalen Aufstand zu zeigen. Als zweiter wird der Prozess gegen den rassistischen Verfolger Vašek gezeigt. Weiters werden die Gräueltaten des Ministerpräsidenten Vojtech Tuka vorgetragen. Die Herrschaft der Hlinka-Gardisten kann man aus dem Prozess mit Otomar Kubala am besten ansehen. Die Arbeit der slowakischen Geheimpolizei lässt uns der Prozess gegen Ambra und Starinský zum Vorschein treten. Zuletzt folgt der Hauptprozess gegen den Präsidenten Jozef Tiso, gegen den Aussenminister Ferdinand Ďurčanský und Innenminister Alexander Mach. Alle diese Prozesse sind im Zeitabschnitt vom September 1945 bis März 1947 abgelaufen und endeten meist mit einer Todesstrafe (Mach hat 30 Jahre Zuchthaus erhalten.) Ausser diesen Funktionären des faschistischen slowakischen Staates standen noch weitere Minister und Funktionäre vor dem Nationalen Gericht (insgesamt 83). Davon wurden zur Todesstrafe 17, 49 wurden zu langjährigen Kerkerstrafen verurteilt, zwei haben eine öffentliche Rüge erhalten, in fünf Fällen

wurde keine Strafe verhängt und 10 Angeklagte wurden von der Anklage freigesprochen. Diese Bilanz scheint strenger zu sein, als die Praxis der Volksgerichte. Die ungerecht milden Verurteilungen konnten nach den Ereignissen im Februar 1948 gerecht gelöst werden, denn die Tätigkeit der Volksgerichte wurde durch das Gesetz Nr. 33/1948 der Sammlung der tschechosl. Ges. ab 2. April 1948 erneuert.